

КОРУПЦИЈА И ОДГОВОРНОСТ ПРАВНИХ ЛИЦА ЗА КРИВИЧНА ДЕЛА

Мр Драгана КОЛАРИЋ

Криминалистичко-полицијска академија, Београд

Сажетак: Корупција представља једну од најважнијих тема међународне политике сузбијања криминалитета. Управо нас она упућује, заједно са савременим облицима коруптивног деловања, на потребу увођења одговорности правних лица за дела корупције. Дуго година владајућа максима *societas delinquere non potest*, која је одбацивала идеју о кривичној одговорности правних лица, у савременом кривичном законодавству је доведена у питање. О неопходности законског уређења проблематике одговорности правних лица за кривична дела говоре многобројни међународни документи које је наша земља ратификовала и на тај начин преузела обавезу имплементације норми међународног права. Овом приликом проблематизујемо питање које се односи на одговорност правних лица за кривична дела и кривичноправно сузбијање корупције. На овом месту размотрићемо да ли је потребно да се говори о кривичној одговорности правних лица, или је примереније термилошки и са становишта теорије говорити о казненој одговорности правних лица.

Кључне речи: *корупција, одговорност правних лица, кривично дело, Кривични законик Србије, међународни документи, привредни пресијуи.*

УВОД

Ако откривена кривична дела у чијој се основи налази корупција означимо као врх леденог брега, или пре као део тог врха, онда нам је јасно да свес-трана и ефикасна борба против корупције захтева правну регулативу која ће обухватити и питање одговорности правних лица за кривична дела корупције. На тај начин имали бисмо спремно оружје јер вођење рата против корупције указује на то да се правна лица често употребљавају као параван.

Чињеница да су правна лица често укључена у кривична дела корупције, нарочито у пословним трансакцијама, и да пракса указује на озбиљне проблеме при кривичном гоњењу физичких лица која наступају у име тих правних лица утицала је на увођење корпоративне одговорности у најзначајније међународне документе у овој области. Наиме, с обзиром на величину корпорација и сложеност структура организације, све је теже идентификовати физичко лице које се може сматрати одговорним (у кривичном смислу) за кривично дело подмићивања. Правна лица зато обично измичу одговорности због њиховог колективног процеса доношења одлука. С друге стране, коруптивни поступци се често настављају и после хапшења појединих чланова руководства због тога што компанија није застрашена индивидуалним санкцијама.

Данашњи међународни тренд изгледа да подржава опште признање корпоративне одговорности чак и у земљама које су до пре неколико година примењивале принцип да корпорације не могу бити учиниоци кривичних дела.

Размотримо нека основна питања која се постављају у вези с корпоративном одговорношћу за кривична дела с посебним освртом на кривична дела корупције.

МЕЂУНАРОДНА ОСНОВА

Међу првим међународним документима који наглашавају потребу да се „осигурају одговарајуће мере како би се сиречило да правна лица буду ујош-ребљена као параван за дела корупције“ истиче се Резолуција (97) 24 Комитета министара Савета Европе о двадесет водећих принципа у борби против корупције.¹ Сличне садржине је и препорука Р (88) 18 Комитета министара Савета Европе, којом су владе држава чланица позване да уреде питање одговорности правних лица за кривична дела учињена при вршењу њихове активности.

Наша земља је преузела обавезу да регулише питање одговорности правних лица, када су у питању кривична дела корупције, ратификовањем, између

¹ Резолуција је усвојена на 101. седници Комитета министара 6. новембра 1997. године.

осталих, и Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала.² У Конвенцији се истиче да је свака држава потписница обавезна да усвоји неопходне мере, у складу са својим правним начелима, како би се установила одговорност правних лица за учествовање у тешким кривичним делима у које је умешана група за организирани криминал и за кривична дела која су утврђена у складу с чл. 5, 6, 8 и 23 ове конвенције. То су дела која се односе на корупцију, прање новца, ометање правде и кажњавање учешћа у групама за организирани криминал.

Централно место у поређењу одредби националног кривичног законодавства и међународних докумената у области борбе против корупције има Кривичноправна конвенција о корупцији Савета Европе.³ Ову Конвенцију је наша земља ратификовала и на тај начин преузела обавезу да одредбе свог закона усклади с овим извором права. У овој области важно је поменути и остале конвенције које Европска унија препоручује за усвајање. То су, пре свега, Конвенција Уједињених нација против корупције⁴, Конвенција о сузбијању подмићивања страних јавних службеника у међународним пословним трансакцијама усвојена у оквиру Организације за економску сарадњу и развој⁵ и Грађанскоправна конвенција о корупцији⁶. На тај начин, успостављени су одређени међународни стандарди у области одговорности правних лица за корупцију.

Кривичноправна конвенција Савета Европе у члану 18 предвиђа одговорност правног лица за учињена кривична дела. Свака држава потписница усвојиће такве законодавне и друге мере које су неопходне да би се обезбедила одговорност правног лица за кривична дела активног подмићивања, трговине утицајем и прања новца, која је у њихову корист учинило физичко лице које има водећу позицију унутар тог правног лица а које делује појединачно или као део неког органа тог правног лица. Основ одговорности правног

² У Палерму у Италији од 12. до 15. децембра 2000. године одржана је, под окриљем Уједињених нација, међународна конференција на високом нивоу, која је резултирала доношењем Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала. Конвенцију је наша земља ратификовала у јуну 2001. године – „Службени лист СРЈ“, Међународни уговори, број 6/2001.

³ Конвенција је отворена за потписивање 27. јануара 1999. године, а ступила је на снагу 1. јула 2002. године.

⁴ Конвенцију је усвојила Генерална скупштина Уједињених нација 31. октобра 2003. године. Она је отворена свим државама за потписивање од 9. до 11. децембра 2003. године у Мериди, Мексико, а након тога у седишту Уједињених нација у Њујорку до 9. децембра 2005. године. Ступила је на снагу, у складу с чланом 68, деведесетог дана након депоновања тридесетог инструмента о ратификацији, прихватању, одобрењу или приступању. Наша земља је потписала ову Конвенцију 11. децембра 2003. године и ратификовала је („Службени лист СЦГ“, Међународни уговори, број 12/2005).

⁵ Конвенција је усвојена у оквиру ОЕЦД-а (Organisation for Economic Co-operation and Development) 21. новембра 1997. године.

⁶ Конвенција је отворена за потписивање 4. новембра 1999. године и ступила је на снагу 1. новембра 2003. године.

лица је да то физичко лице има пуномоћ да представља то правно лице, или овлашћење да доноси одлуке у име тог правног лица, или овлашћење да врши контролу унутар тог правног лица.

Члан 18 не прописује одређену врсту одговорности за правна лица. Због тога ова одредба не намеће обавезу да се пропише да ће правна лица бити сматрана кривично одговорним за наведена кривична дела. Треба јасно рећи да, сходно овој одредби Конвенције, државе потписнице предузимају кораке да установе неки облик одговорности правних лица укључених у коруптивну праксу, одговорности која би била кривична, управна или грађанска по природи. Према томе, кривичне и некривичне, административне и грађанске санкције су одговарајуће под условом да су „делотворне, пропорционалне и одвраћајуће“.⁷ Правна лица биће сматрана одговорним уколико су испуњена три услова. Први услов је да је кривично дело активног подмићивања, кривично дело злоупотребе утицаја или кривично дело прања новца било извршено као што је дефинисано у чл. 2, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 12 и 13 Кривичноправне Конвенције. Други услов је да је кривично дело било извршено у корист или у име правног лица. Трећи услов, чији је циљ да се ограничи поље примене овог облика одговорности, захтева учешће „било ког лица које заузима руководећи положај“. Руководећи положај се може претпоставити у три описане ситуације – овлашћење да представља, или овлашћење да доноси одлуке, или овлашћење да обавља контролу – што показује да једно такво физичко лице законски или у пракси може сносити одговорност правног лица.

Конвенција Уједињених нација против корупције такође не прејудуцира унапред облик одговорности правних лица за кривична дела. То питање свака држава треба да регулише у складу са својим правним начелима.⁸

Међународни документи постављају захтев пред наше законодавство, да у складу с неким новим облицима друштвено штетних понашања која се појављују с развојем друштва, унесемо нове инкриминације, или пак да проширимо криминалну зону постојећих. Ту треба изабрати пут који ће водити рачуна о домаћем правном систему, нашој правној терминологији, општим начелима и институтима кривичног права. То је тежи, али адекватнији пут имплементације норми међународног права.⁹ Тако је учињено и када су у питању новине у Кривичном законнику Србије, па, према томе, и када је у питању група кривичних дела против службене дужности којој корупција по својој природи припада. Што се тиче одговорности правних лица за кривична дела у Србији, законода-

⁷ Члан 19, став 2 Кривичноправне конвенције о корупцији.

⁸ Члан 26 Конвенције Уједињених нација против корупције.

⁹ Види: Стојановић, З.: Правно-филозофске концепције у Предлогу КЗ Србије и Кривичном законнику Црне Горе, *Зборник радова* са саветовања „Казнено законодавство – прогресивна или регресивна решења“, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, 2005, стр. 10.

вац је изоставио одредбу о таквој одговорности у Кривичном законнику из већ добро познатих разлога (начело индивидуалне субјективне одговорности, начело *nulla poena sine culpa*, неприхватљивост колективног кажњавања и сл.).¹⁰ За коју ће се солуцију одлучити актуелни законодавац?

У сваком случају, следећи корак би требало да буде регулисање одговорности правних лица за кривична дела, тј. изналагање солидног правног основа за кривично гоњење и осуђивање правних лица за кривична дела. Треба усвојити једно компромисно решење које истовремено испуњава критеријуме међународних докумената и није у конфликту с постојећим материјалним кривичним правом.

ОСВРТ НА ОДРЕДБЕ О ОДГОВОРНОСТИ ПРАВНИХ ЛИЦА У УПОРЕДНОМ ПРАВУ

Последњих година, многе државе су, прихватајући препоруке, у своја законодавства увеле одговорност правних лица за кривична дела. Решења и приступи се међусобно разликују. Да погледамо нека од њих.

Швајцарска је у октобру 2003. године допунила Федерални кривични законик и усвојила одредбе које подвргавају корпорације кривичном гоњењу. Тим кораком Швајцарска је преузела темпо који су диктирале англосаксонске и неке европске земље годинама уназад. Нови члан 100 (i) Федералног законика означава секундарну кривичну одговорност корпорације у случајевима када је кривично дело учињено у оквиру пословног делокруга корпорације, а не може се приписати запосленом због унутрашње организације. У великом броју кривичних активности, као што су организовани криминалитет, прање новца, подмићивање и финансирање тероризма, корпорације ће постати примарно и кумулативно подвргнуте кривичном гоњењу ако нису предузеле потребне и разумне организационе мере да спрече кривично дело (члан 100 (ii)). У оба случаја, кривица корпорације је везана за недостатак организационих мера. У случајевима секундарне одговорности, недостатак се огледа у томе што извршилац не може да се идентификује, док у случајевима примарне одговорности, корпорација је крива јер није предузела одговарајуће и разумне кораке да спречи кривично дело.

Посебну забринутост практичари су испољили у погледу значења синтагме „потребне и разумне организационе мере да спрече недозвољено понашање“.¹¹ Ако прекрше чланове 100 (i) и 100 (ii), корпорације могу да се суоче с казном и до пет милиона швајцарских франака.

¹⁰ О томе више: Стојановић, З.: Кривично право – општи део, Београд, 2005, стр. 212–218.

¹¹ Види: <http://www.iflr.com/?page=10&pubid=33&iss=21019&sid=600938&type=20> скинуто дана 5. маја 2006. године.

У ред земаља које су увеле одговорност правних лица за кривична дела спадају и Белгија, Француска, Исланд, Холандија, Босна и Херцеговина, Шведска, Македонија, Словенија, Хрватска итд.

Француска усваја становиште да је правно лице одговорно само ако је један од руководиоца умишљајно или нехатно извршио кривично дело. У складу с тим, неопходно је утврдити да је извршено кривично дело и да је то учињено за рачун правног лица од *сйране* његових органа или представника.¹² Како се истиче у француској теорији, када је непостојање надзора или контроле од стране руководиоца правног лица омогућило извршење кривичног дела корупције, одговорност правног лица може бити постављена на кривичном и/или грађанском плану.¹³

Земље које не прихватају концепт кривичне одговорности правних лица ипак не одбацују постојање неке друге врсте одговорности. Погледајмо Бугарску, Немачку и Грчку.

Бугарска не прописује кривичну одговорност правних лица за кривична дела. Она је 21. септембра 2005. године допунила Закон о административним прекршајима и санкцијама увођењем одговорности правних лица за подмићивање, прање новца, трговину утицајем и преваре. Овај закон прописује новчану казну до милион лева (пет стотина хиљада евра), али не мању од износа који је требало да се добије или је добијен. Дозвољена је и конфискација прихода од учињеног кривичног дела.

У Немачкој, правна лица нису субјекти кривичне одговорности. У њиховом праву, сагласно разликовању кривичних дела и прекршаја, усвојен је систем прекршајне одговорности правних лица.

У Грчкој, правна лица такође нису субјекти кривичне одговорности, али постоји могућност примене административних санкција укључујући: новчану казну до три пута вредности илегалних бенефиција које су остварене, губитак права на пословање, губитак активе.

Главни проблем за успостављање кривичне одговорности правних лица за кривична дела јесте утврђивање основа те одговорности: како ће се кривична одговорност или како би требало кривичну одговорност приписати колективним ентитетима. Централни, теоријски проблем се тиче приписивања кривице вештачким ентитетима који нису људска бића. Овде се јавља следеће питање: када ће неко правно лице бити сматрано одговорним за кривично дело које је извршио њен запослени? У том погледу треба направити разлику између земаља англосаксонског и европско-континенталног поднебља.

¹² Илић, Г.: Корупција и одговорност правних лица, необјављен материјал који је део пројекта „Унапређење хармонизације законодавства Републике Србије са међународним стандардима за борбу против корупције“, који је реализован под покровитељством мисије ОЕБС-а у Србији и Црној Гори, децембар 2005. године.

¹³ *Ibidem.*

Англосаксонци су у почетку, када је у питању корпоративна одговорност, правили разлику између кривичних дела која захтевају доказ кривице (*mens rea offences*) и оних дела која се изворно називају *regulatory offences*¹⁴.

Оригинално прецедентно, обичајно право Енглеске и Канаде дуго времена није дозвољавало да корпорација, тј. правно лице, буде осуђена за кривично дело за која се тражи доказ кривице (*mens rea*) насупрот *regulatory offences* када је то било могуће.¹⁵ *Mens rea offences* су кривична дела која захтевају доказ о постојању и објективних и субјективних елемената, тј. доказ о постојању неког облика кривице који се изражава намерним, немарним или безобзирним поступањем, или поступањем са знањем (*knowingly*) које се најчешће у праву изједначава с „вољно слепим понашањем“ (*willfully blind*). Било је и изузетака и ти изузеци су били утемељени на *теорији о викаријској одговорности*. Сходно тој теорији, господар је одговоран за поступање свог слуге докле год он за њега ради. Ово начело је настало у XVII веку у оквиру грађанског права како би се обезбедила надокнада трећим странама које су биле оштећене поступањем неког слуге док је обављао послове за свог господара. Ово начело је било оправдано на следећи начин: ако господар убире плодове рада свог слуге, он такође треба да сноси и последице његовог рада. То је практично значило да су слуге биле без новца и да, сходно томе, када би нека надокнада штете требало да буде исплаћена, њу би морао да сноси господар.¹⁶

Док је обичајно право признавало примену викаријске теорије када је било речи о надокнади штете узроковане грађанским деликтима, оно није признавало ту одговорност за кривична дела од тренутка када су она захтевала постојање *mens rea* или личне кривице. Само постојање односа између послодавца и запосленог, тј. господара и слуге, није било довољан основ за приписивање кривице господару. Ипак, постојала су три кривична дела у обичајном праву – узроковање јавне штете, клевета и вређање суда – за која судови нису захтевали постојање *mens rea*. Нити је постојање *mens rea* било обавезно за извештај број дела (*regulatory offences*) која су судови сматрали кривичним делима за која је прописана апсолутна одговорност. На ове четири категорије кривичних дела, која нису захтевала постојање *mens rea*, судови су примењивали викаријску одговорност, допуштајући да господар буде осуђен за криви-

¹⁴ Реч је о термину који је тешко уподобити с домаћим појмовима, али рецимо да су у питању дела за која је довољна објективна одговорност. Ова дела се још називају „no fault offences“ или дела без кривице. Када се једном установе објективни елементи тог дела (*actus reus*), оптужени ће бити проглашен кривим без обзира на то да ли је показао да је он или она ослобођен кривице.

¹⁵ Ferguson, G.: *Corruption and Corporate Criminal Liability*, str. 3, <http://www.icclr.law.ubc.ca/publications/reports/fergusong.PDF>

¹⁶ *Ibidem*.

чна дела свог слуге. Господар је могао да буде било појединац било нека корпорација. Осим ова четири изузетка заснована на викаријској одговорности, корпорације су биле ослобођене одговорности у кривичном праву.¹⁷

На самом почетку XX века, судови су почели да не уважавају тај „корпоративни имунитет“ који су правна лица имала у кривичном праву. Судови су сматрали да реч попут „свако“ у кривичним законима треба да обухвата и корпорације, да корпорације могу бити кажњене новчаним казнама које нису одређене законом за извршена кривична дела када је једина прописана казна казна затвора. Најпроблематичнија препрека покретању кривичне одговорности корпорација било је приписивање *mens rea* (кривице) једном апстрактном, нељудском ентитету који се назива корпорација. Иронично у свему томе је то што је инсистирање на том питању потекло од једног случаја у коме је Горњи дом одлучио да је реч о грађанско-правној одговорности, а тај случај је назван *Lennard's Carrying Co. Ltd.* Он се односио на грађанско-правну одговорност корпорације за штете прописане законом, што би корпорацији приуштило одбрану, уколико штета није проузрокована њеном грешком. Питање је било да ли је грешка директора, који је активно учествовао у активностима компаније, по закону била грешка корпорације. Сматрајући да је то тако, виконт Халдејн (Haldane) је установио општи принцип – принцип особа које управљају – за приписивање грешке корпорацији. Ова теорија је позната као *теорија идентификације или alter ego теорија*. Виконт Халдејн је изјавио:

„Корпорација је апстракција. Она нема свест о себи баш као што ни тело није свесно себе; њена активна и управљачка воља се мора, према томе, тражити у некоме ко би могао бити назван агенсом, али ко је заиста особа која управља и изражава вољу корпорације... Према томе, ако је господин Ленард био особа која је управљала компанијом, онда његово деловање мора представљати активност која се поистовећује с активношћу саме компаније осим ако је утврђено да корпорација уопште не треба да буде одговорна...“¹⁸

Теорија идентификације која је настала у енглеској судској пракси примењује се и у Канади. Канадски закони одређују корпорације и друге колективне ентитете као „лица“ у смислу кривичног права. Дефиниција појмова „свако“, „лице“, „власник“ дата у одељку 2, обухвата и „јавне ентитете, органе корпорације, друштва, компаније“.¹⁹

Корпорације могу искључиво да делују посредством својих запослених и агената. На пример, иако ми уопштено сматрамо да банка даје позајмице, у ствари је службеник банке онај ко прикупља информације, проверава поузданост клијента, одобрава позајмицу и пребацује новац на клијентов рачун. Пи-

¹⁷ *Ibidem.*

¹⁸ Ferguson, G.: *Corruption and Corporate Criminal Liability, op. cit.*, str. 5.

¹⁹ Види: <http://www.justice.gc.ca/en/dept/pub/c45/> скинуто дана 5. маја 2006. године.

тађе је да ли банка која даје позајмицу некоме да би је он користио у криминалне сврхе, као на пример, за увоз дроге, врши кривично дело? Банка је позајмила новац који је употребљен за извршење кривичног дела, тако да је јасно да је извршила незакониту радњу. Али, да ли је банка знала да ће новац бити употребљен у криминалне сврхе и да ли је намеравала да их финансира?²⁰

Током протеклих година, судови су разматрали кривичне оптужбе против корпорација и других удружења лица, попут синдиката, и идући од случаја до случаја, установили су правила на основу којих се одређује када нека корпорација треба да буде осуђена за кривично дело.

У основи, корпорација је крива за кривично дело ако је особа која њом управља извршила незакониту радњу и притом имала захтевано стање свести. Да би нека особа представљала особу која управља, она мора имати толико овлашћења у корпорацији да се може сматрати *alter ego*-ом или „душом“ корпорације (изрази коришћени у скоријој судској пракси). Поступак одређивања особе која управља зависи од чињеница специфичних за сваки појединачни случај, али, генерално, та особа мора имати овлашћење да креира политику пре него просто право да руководи. Исто тако, особа која управља треба да има намеру да, бар делимично, оствари корист за корпорацију извршењем кривичног дела.

У горе наведеном примеру, веома је мала вероватноћа да ће директор банке и управни одбор бити обавештени о позајмици. Банка позајмљује новац сваког месеца. Уколико лице које позајмљује новац од банке превари банку и ако нико не зна за његову криминалну намеру, банка није извршила никакво кривично дело. Али, шта ако су то знали менаџер банке или регионални менаџер? Данас ће одговор на питање да ли су они особе које управљају банком зависити од тога колика овлашћења имају у процесу стварања политике банке у области позајмица. Поред тога, они би требало да бар делимично делују у корист банке, а не само у личну корист да би, потом, за то дело била осуђена банка.

У складу с актуелним канадским правом, могуће је постојање кумулације одговорности физичког и правног лица. Руководиоци и директори корпорације не могу бити осуђени за кривично дело због поступака корпорације само због тога што имају статус директора или руководиоца. Уколико они управљају корпорацијом с циљем извршења кривичних дела којима ће бити остварена нека корист за корпорацију или на неки други начин учествују у криминалним активностима везаним за делатност корпорације, они могу бити сматрани кривично одговорним. У таквим околностима, вероватно је да ће директори и руководиоци бити оптужени за кривично дело заједно с корпорацијом.

²⁰ *Ibidem.*

У земљама европско-континенталног правног система истиче се неколико теорија које решавају основ одговорности правних лица за кривична дела. Нпр., *теорија кривице због организације*. Она је прихваћена у већ цитираном, швајцарском Кривичном закону.

У немачком законодавству постоји *теорија деликта правног лица*, с обзиром на то да правна лица нису субјекти кривичне одговорности.

Државе бивше Југославије, основ одговорности правног лица углавном везују за чињење или нечињење његовог одговорног лица, што значи да је, у сваком случају, једино кривично дело које је учинило одговорно лице основ за одговорност правног лица. Ако било које друго физичко лице, које нема суштину одговорног лица, учини кривично дело, правно лице за то дело не одговара. Такође, битно је да је кривично дело учињено у име, за рачун или у корист тог правног лица,²¹ или да се њиме повређује нека дужност правног лица, или је њиме правно лице остварило или требало да оствари противправну имовинску корист за себе или другог.²²

МОГУЋИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА У СРБИЈИ

Један од важнијих разлога доношења новог кривичног законодавства у Србији су били имплементација и усаглашавање с међународним стандардима, што значи да смо ми морали да обавезе које смо преузели ратификацијом међународних уговора реализујемо у свом законодавству.

У том правцу, значајну новину у Кривичном закону Србије је чинило инкриминисање *подмићивања страних службених лица*, што произилази као обавеза из раније поменутих међународних докумената. У ставу 5, члана 367, који регулише кривично дело примање мита, регулисано је пасивно подмићивање страног службеног лица. Такође, регулисано је и активно подмићивање, тј. одредбе које се односе на кривично дело давања мита из члана 368 примењују се и када је мито дато или обећано страном службеном лицу.

Подмићивање у приватном сектору је решено уз помоћ постојећих инкриминација примања и давања мита. Ове одредбе као извршиоца предвиђају и одговорно лице у предузећу, установи или другом субјекту. Имајући у виду законско значење појма одговорног лица, нема дилеме да је и тај захтев међународне заједнице испоштован.²³

²¹ Члан 4 Закона о одговорности правних лица Словеније и члан 128 Кривичног закона БиХ.

²² Члан 3 Закона о одговорности правних особа за казнена дела Хрватске.

²³ У члану 112 Законика, који даје значења израза употребљених у Законику, наведено је да се одговорним лицем сматра власник предузећа или другог субјекта привредног пословања, или лице у предузећу, установи или другом субјекту којем је, с обзиром на његову функцију,

Када је у питању *кривично дело злоупотребе утицаја*, које је уско повезано с подмићивањем, оно има своје место и у Кривичном закону Србије под називом „противзаконито посредовање“. Новину чини проширивање инкриминације и на страна службена лица која учине то дело. Кривичноправна конвенција Савета Европе и Конвенција Уједињених нација против корупције регулишу и активну и пасивну злоупотребу утицаја, и када неко лице „захтева, прима или прихвата“ неприкладну корист како би вршило недопустив утицај и када неко лице „обећава, даје или нуди“ неку неприкладну корист некоме ко изјављује или тврди да може да изврши недопустив утицај на трећа лица. На сличан начин то чини и Законик.

Што се тиче осталих одредби Конвенције, ми имамо адекватне одредбе, које можда немају исти назив, и за злоупотребу функција (злоупотреба службеног положаја – члан 359 Законика), прање средстава стечених од криминала (прање новца – члан 231 Законика), прикривање (прикривање – члан 221 Законика) итд.

Празнина у нашем законодавству постоји када је у питању одговорност правних лица за кривична дела. Иначе, историјски посматрано, слична одредба је постојала у општем делу Кривичног законика из 1947. године.²⁴ Услови за кривичну одговорност правних лица су били следећи: прво, она постоји само изузетно код дела код којих је то изричито назначено и друго, то мора бити одређено законом којим су уједно одређене и оне казне које се могу применити на правне особе.²⁵

Особеност међународних докумената је да не прописују одређену врсту одговорности за правна лица. Дакле, они не намећу обавезу да се пропише да ће правна лица бити сматрана кривично одговорним за кривична дела. Треба јасно рећи да, сходно међународној регулативи, државе предузимају кораке да установе неки облик одговорности правних лица укључених у коруптивну праксу, одговорности која би била кривична, управна или грађанска по природи.

Познато је да код нас већ одавно постоји одговорност правних лица за сродну врсту деликата само у сфери економског и финансијског пословања. Да ли је могућа темељита измена привредних преступа, или је пак боље од-

уложена средства или на основу овлашћења, поверен одређен круг послова у управљању имовином, производњи или другој делатности или у вршењу надзора над њима, или му је фактички поверено обављање појединих послова. Одговорним лицем се сматра и службено лице када су у питању кривична дела када је као извршилац означено одговорно лице, а у овом закону нису предвиђена у глави о кривичним делима против службене дужности, односно као кривична дела службеног лица.

²⁴ Одредба дословно гласи: „Правне особе су кривично одговорне само за она кривична дела за која је у закону изричито одређена њихова одговорност.“

²⁵ Коментар опћег дијела Кривичног законика, под опћом редакцијом Моше Пијаде, Београд, 1948, стр. 73.

лучити се за нов закон? Чини нам се целисходнијим друго решење. Право привредних престапа, по томе како поставља основ одговорности правних лица, много раније, пре данашњег модерног схватања, може да задовољи под условом да се у материјалном смислу сва кривична дела, за која би требало да одговарају правна лица, на неки начин уведу у сферу привредних престапа. То би захтевало корените измене Закона о привредним преступима. Али, опет се поставља питање да ли је то могуће учинити у погледу традиционалних кривичноправних инкриминација које све садрже традиционалну објективно-субјективну концепцију а не само дефиниције забрањених радњи које бисмо могли сврстати у привредне преступе. Експлицитно истичемо да правна лица морају одговарати за одређена кривична дела, што је обавеза која произилази из поменутих међународних докумената, а не толико за привредне преступе и прекршаје. Ови документи чак врло јасно одређују елементе кривичних дела (корупције и прања новца) на објективно-субјективној основи, па је њихово нормирање као забрањених радњи које би се могле сврстати у прекршаје и привредне преступе нелогично. Као најприхватљивије решење чини нам се регулисање ове области изнова, тј. проналажење врсте и облика одговорности која се, с једне стране, може приписати правним лицима, док се с друге стране може везати за кривична дела. На тај начин, доношењем једног посебног закона о казненој одговорности правних лица *sui generis*, ускладили бисмо се с међународним стандардима и испунили своју обавезу.

ЗАКЉУЧАК

Корупција представља зло које се често појављује у друштву, која се због тога кажњава и против које се боре све земље света због последица које проузрокује а које се огледају у великим финансијским губицима за државу. Она је постојала у прошлости, постоји данас и без сумње ће постојати и у будућности. Свестрана борба против корупције, која подразумева низ најразличитијих мера, треба да смањи корупцију ако већ не може да је у потпуности елиминише.

Овај кратак осврт на одредбе релевантних међународних докумената у области борбе против корупције и одговорности правних лица за кривична дела и на Кривични законик Србије, као и упоредна анализа треба да нам одговоре на питање где се тренутно налазимо у процесу хармонизације с међународним стандардима. Нема сумње да ситуација у којој смо се нашли након ступања на снагу Кривичног законика Србије представља један очигледан помак и напредак у односу на ранију ситуацију.

Али, оно што следи јесте регулисање одговорности правних лица за кривична дела, тј. утврђивање услова за заснивање такве одговорности. Морају

се одредити природа кривичних дела за која може да одговара правно лице²⁶, веза између правног лица и кривичног дела²⁷, лица која су повезана с одговорношћу²⁸ и санкције²⁹. Треба усвојити једно компромисно решење које истовремено испуњава критеријуме међународних докумената и није у конфликту с постојећим материјалним кривичним правом.

И на крају, желимо да истакнемо да само прописивање законских норми није довољно да би се остварила заштита друштва од недозвољених облика понашања. Неопходна је и примена законских одредби у конкретним случајевима. Према томе, борба против корупције мора бити добро организована, што претпоставља и примену одредби закона а не само њихово прописивање. Једино се на тај начин може остварити циљ кривичног права: заштита друштва од криминалитета.

²⁶ У неким законодавствима постоји систем генералне клаузуле у складу с којим правно лице може одговарати за сва кривична дела која му се, с обзиром на њихову природу или врсту прописане санкције, могу ставити на терет. Други систем подразумева таксативно набрајање кривичних дела за која може одговарати правно лице.

²⁷ Овај услов се односи на ситуацију када је кривично дело учињено у корист, односно за рачун правног лица.

²⁸ Утврдити да ли је потребно да је реч само о руководећем кадру унутар правног лица или и о другим службеницима.

²⁹ Наравно да и санкције морају бити прилагођене, тј. примењиве на правна лица. То су најчешће новчана казна, конфискација имовине и одузимање користи стечене кривичним делом.

CORRUPTION AND RESPONSIBILITY OF LEGAL PERSONS FOR
CRIMINAL ACTS

Dragana Kolarić, M.A.

Academy of Criminalistic and Police Studies, Belgrade

Summary: Corruption is considered a social problem not only in Serbia. This phenomenon is given more and more attention at the international level as well. This primarily means coordinated efforts in opposing this obstacle and threat to the development of every country.

It is surprising how material-criminal legal norms were narrowly determined in the field of one of the most important topics of international and national policy of crime suppression. For decades, and particularly thanks to sensations of the last years, the practitioners, especially those in the field of judiciary and police, have been warning of corruption and the need of its suppression and limiting. The connection between corruption and organized crime has intensified even more the discussions on counter measures that could be incorporated into the existing laws and remove their weaknesses.

Every country should undertake a number of measures and activities in the field of battle against corruption taking into account the international standards in this field. These measures may be of preventive or repressive character. This paper deals with criminal legal intervention that represents *ultima ratio*, i.e. the last resort that should not be used until all other means and manners to protect someone have been exhausted. Our legislator has responded in the meantime, removed the most important flaws that distort the picture about our criminal legal regulations and incriminated corruptive behaviour, taking into account at that the obligations undertaken based on international conventions. Very delicate field of the responsibility of legal persons for criminal act remains unregulated.

In this paper we point out to the need and state the reasons, with parallel study of the achieved solutions in some countries and Anglo-Saxon and continental legal culture, why the issue of responsibilities of legal persons for acts of corruption and even more widely should be regulated by a separate law.